

Kronika wydarzeń Bieszczadzkiego Parku Narodowego –2011–

11.02.2011

W związku z przeprowadzonymi w 2010 r. wyborami samorządowymi, w Ośrodku Informacji i Edukacji Turystycznej BdPN w Lutowiskach, odbyło się spotkanie dyrekcji Bieszczadzkiego Parku Narodowego z nowym wójtem gminy Lutowiska – Krzysztofem Mrozem oraz sekretarzem – Zofią Bacior-Michalską. Podczas spotkania kierownicy poszczególnych działów BdPN przybliżyli zaproszonym gościom zakres swojej działalności, dotyczący m.in. planowania ochrony przyrody, badań naukowych i monitoringu oraz udostępniania Parku do zwiedzania i edukacji ekologicznej. Przekazano również informację o dobiegających końca pracach nad Planem Ochrony BdPN i omówiono najistotniejsze sprawy związane z regionem. Uczestnicy spotkania wyrazili gotowość wzajemnej współpracy i potrzebę kontynuowania takich spotkań w przyszłości.

23–27.02.2011

Na terenie Bieszczadzkiego Parku Narodowego i otuliny oraz słowackiego Parku Narodowego „Połoniny” odbył się XXIX Ogólnopolski Bieszczadzki Rajd Narciarski. Organizatorami rajdu byli: Bieszczadzki Park Narodowy, Grupa Bieszczadzka GOPR oraz Bieszczadzki Oddział PTTK w Ustrzykach Dolnych, przy współudziale Urzędu Gminy Lutowiska. W rajdzie udział wzięło 60 uczestników z całej Polski. Impreza ta jest kontynuacją rajdów zapoczątkowanych w latach 60. ubiegłego stulecia i ma na celu propagowanie przyjaznych dla środowiska form turystyki zimowej, w tym tradycyjnych wędrówek narciarskich po szlakach górskich.

24.02.2011

W Ośrodku Informacji i Edukacji Turystycznej BdPN w Lutowiskach odbyło się szkolenie dla pracowników Bieszczadzkiego Parku Narodowego, dotyczące edukacji ekologicznej w BdPN oraz wykorzystania GIS do monitoringu infrastruktury terenowej, służącej udostępnianiu BdPN do zwiedzania i edukacji ekologicznej. Szkolenie prowadzili pracownicy Parku – mgr Beata Szary oraz inż. Leopold Bekier. Podczas szkolenia omówiono program edukacji ekologicznej, działalność wydawniczą oraz przedyskutowano organizację udostępniania Parku do celów edukacyjnych w oparciu o ścieżki przyrodnicze. W drugiej części szkolenia omówiono zbieranie danych terenowych dotyczących obiektów (poligonowych, liniowych i punktowych) przy pomocy odbiornika GPSMAP. Następnie przećwiczano przesyłanie danych pomiędzy

odbiornikiem GPSMAP a komputerem PC i ich przetwarzanie w programie MapSource. W szkoleniu uczestniczyło 30 osób. Było ono finansowane przez Unię Europejską, ze środków EFRR, w ramach Programu Infrastruktura i Środowisko oraz przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie.

25–26.03.2011

W dniach tych odbyło się szkolenie przewodników beskidzkich, w ramach doskonalenia kadr związanych z ochroną przyrody i edukacją ekologiczną w Bieszczadzkim Parku Narodowym. Tematyka szkolenia dotyczyła zagadnień związanych z przyrodą nieożywioną, szatą roślinną, fauną, systemem ochrony przyrody w Bieszczadach oraz zasadami udostępniania Parku do zwiedzania i edukacji ekologicznej. Szkolenie teoretyczne uzupełnione było praktycznymi zajęciami terenowymi na ścieżce przyrodniczej w Parku. Szkolenie podstawowe zakończyło się testem utrwalającym wiedzę, a jego pozytywny wynik był podstawą do otrzymania licencji BdPN na okres 5 lat.

7–8.04.2011

Bieszczadzki P.N. zaproszony został na Polesie, na seminarium pt.: Rola samorządów i organizacji pozarządowych w promowaniu Transgranicznego Rezerwatu Biosfery „Polesie Zachodnie”. Seminarium skierowane było przede wszystkim do przedstawicieli samorządów oraz do osób działających w organizacjach pozarządowych na Polesiu.

W Polsce istnieje obecnie 10 rezerwatów biosfery, w tym jeden trójpaństwowy – w Bieszczadach. Dlatego właśnie zwrócono się do Bieszczadzkiego P.N., aby na konkretnych przykładach zapoznać uczestników seminarium z dotychczasowymi doświadczeniami 20-letniego funkcjonowania MRB „Karpaty Wschodnie”. Pracownik BdPN – Adam Szary przedstawił różne formy współpracy transgranicznej i szeroko zakrojone działania Parku w zakresie nauki i ochrony przyrody: projekty badawcze, realizowane programy ochrony gatunków i ekosystemów, licznie ukazujące się wydawnictwa naukowe i spotkania w zakresie kształtowania wspólnej polityki Rezerwatu Biosfery – w tym 20 międzynarodowych konferencji, corocznie organizowanych przez BdPN.

8–9.04.2011

W Kostrinie na terenie Użańskiego Parku Narodowego (Ukraina) odbyło się międzynarodowe seminarium poświęcone upamiętnieniu miejsc pochówku żołnierzy i ofiar I wojny światowej w Karpatach. Inicjatorem spotkania „Okragłego Stołu” było stowarzyszenie „Pro Memoria”, którego założycielem są skauci z Ukrainy, wspierani przez swoich kolegów z Rosji. Zaprosili oni przedstawicieli parków narodowych położonych w Karpatach, aby przedstawić założenia pro-

jektu, polegającego na odnalezieniu, poznaniu, skatalogowaniu i odnowieniu jak największej ilości pomników, nagrobków, miejsc pochówków żołnierzy, którzy zginęli w trakcie I wojny światowej, niezależnie od tego, do której ze stron konfliktu należeli. W spotkaniu uczestniczyli również przedstawiciele austriackiego Czarnego Krzyża – organizacji opiekującej się miejscami pochówku żołnierzy z I wojny światowej. Bieszczadzki Park Narodowy reprezentowali pracownicy – Tomasz Demko i Adam Leń

11–14.04.2011

W Zawoi odbyła się IV Międzynarodowa Konferencja z okazji Dnia Ziemi „Budowanie mostów do społeczeństwa – tworzenie akceptacji społecznej dla obszarów chronionych”. Konferencja stanowi kontynuację cyklu sympozjów organizowanych z okazji Dnia Ziemi przez Konsulat USA w Krakowie, we współpracy z polskimi parkami narodowymi oraz Rocky Mountain National Park. Głównym organizatorem tegorocznej konferencji był Babiogórski Park Narodowy.

Celem konferencji było przybliżenie mechanizmów kształtowania społecznego odbioru obszarów chronionych; prezentacja prawnych, ekonomicznych i instytucjonalnych możliwości współpracy pomiędzy obszarami chronionymi a społecznością, zwłaszcza na poziomie lokalnym. Dyskutowano również o roli organizacji pozarządowych działających na rzecz ochrony przyrody oraz prezentowano doświadczenia strony amerykańskiej w przedmiotowym zakresie. BdPN reprezentowali dr. Ryszard Prędko i mgr inż. Tomasz Demko.

20.04.2011

Pracownicy BdPN, wykonując zadania patrolowe w paśmie Tarnicy i Szerokiego Wierchu, w godzinach południowych zauważyli dym i ogień na stokach Krzemienia. Okazało się, że palą się trawiaste zbiorowiska roślinne w otoczeniu szlaku turystycznego, a ogień dochodzi do samego grzbietu. Wiatr przeniósł szybko płomień w kierunku południowym. Akcję gaszenia zarzewi ognia podjęto bardzo szybko. Po kilkudziesięciu minutach pierwsi pracownicy BdPN dotarli na miejsce. Później dołączyły służby Państwowej Straży Pożarnej, zastępy OSP, GOPR, Straży Granicznej i inne. Dzięki wspólnej akcji, wykonywanej w trudnych warunkach górskich, z użyciem jedynie dostępnego sprzętu (tłumice, łopaty, gałęzie) udało się późnym popołudniem stłumić płomień i dogasić tłące się trawy. W nocy czuwano, aby ogień nie wybuchł na nowo. Pożar objął powierzchnię ponad 15 ha. Spaleniu uległy traworośla i borówczyska, wiele stanowisk cennych gatunków roślin, setki drobnych zwierząt kręgowych i tysiące bezkręgowców. Szczęśliwie pożar nie przeniósł się na północne stoki Krzemienia, gdzie występują wyjątkowo cenne płyty torfowisk wysokich. One także są przesuszone o tej porze roku. Przyczyną pożaru był prawdopodobnie niedopałek papierosa rzucony przez nieodpowiedzialnego turystę.

22.04.2011

Jak co roku, w Wielki Piątek, nieprzebrane rzesze pielgrzymów uczestniczyły w drodze krzyżowej na Tarnicę – najwyższy szczyt Bieszczadów Zachodnich i jednocześnie BdPN.

Ten rok był szczególny, bowiem zanotowano największą w prawie 25-letniej historii tego wydarzenia liczbę uczestników. Łącznie w drodze krzyżowej uczestniczyło 4504 osób, przy czym na samą kopułę Tarnicy weszły 4234 osoby. Z Wołosatego zanotowano 2421 wejść (pomiar powyżej górnej granicy lasu), przez Rozsypaniec i Halicz weszło 968 osób, natomiast na Bukowym Berdzie odnotowano 265 pielgrzymów.

Dla porównania: w roku 2007 zanotowano w tym szczególnym dniu 2606 osób, w 2008 – 2854, 2009 – 2769, a w roku 2010 – 3631 osób. Utrzymuje się więc bardzo wyraźna tendencja wzrostowa. W porównaniu z okresem sprzed 3–4 lat liczba osób udających się pod krzyż na Tarnicy zwiększyła się o ok. 70%. W czasie trwania drogi krzyżowej prowadzono również akcję uświadamiającą, związaną z zagrożeniem pożarowym. Wystawiono ok. 30 tablic ostrzegawczych, informujących o niebezpieczeństwie zaproszenia ognia oraz 2 tablice z fotografiami dokumentującymi pożar na Krzemieniu z 20. kwietnia.

24.04.2011

W ON-D BdPN w Ustrzykach Dolnych otwarto wystawę prac plastycznych dzieci przedszkolnych, biorących udział w programie edukacyjnym „Kolorowe rozmowy z mieszkańcami naszej Ziemi”. Słodki wernisaż zgromadził ponad setkę młodych artystów oraz ich opiekunów. Dzieci otrzymały dyplomy oraz bogato ilustrowaną książeczkę o bieszczadzkich zwierzętach.

Maj 2011

Ukazał się ostatni 21 numer Internetowego Biuletynu Bieszczadzkiego Parku Narodowego. Biuletyn ukazywał się w formie miesięcznika, od września 2009 roku. Był finansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, w ramach projektu pod nazwą: „Program edukacji ekologicznej społeczności lokalnej w Bieszczadzkim Parku Narodowym”.

Głównym celem wydawania Biuletynu było informowanie czytelników o bieżących wydarzeniach w Bieszczadzkim Parku Narodowym. Zamieszczano w nim różnorodne materiały dotyczące m.in. spotkań, warsztatów, konferencji, nowych wydawnictw BdPN. Oprócz tego zamieszczane były artykuły popularyzujące walory przyrodnicze, krajobrazowe i kulturowe Bieszczadzkiego Parku Narodowego. Redakcja biuletynu starała się również zachęcić młodszych odbiorców do przeglądania biuletynu, poprzez zamieszczanie dla nich konkursów o tematyce przyrodniczej. Liczba odwiedzin na stronach biuletynu pokazuje, że cieszył się on sporą popularnością wśród Internautów.

1.06.2011

W Krakowie odbyło się posiedzenia Rady Naukowej Bieszczadzkiego Parku Narodowego. Głównym tematem obrad było omówienie stopnia zawansowania przygotowania projektu Planu Ochrony Bieszczadzkiego Parku Narodowego na lata 2011–2030. Operaty szczegółowe i część operatów syntetycznych zostały pozytywnie ocenione przez recenzentów i komisje odbioru opracowań. Zgodnie z harmonogramem realizacja zadania miała się zakończyć 15 czerwca 2011 roku, jednak przedstawione dotychczas pozostałe operaty syntetyczne, zdaniem recenzentów i Bieszczadzkiego Parku Narodowego, wymagają znacznej pracy redakcyjnej. Nie jest możliwe, aby prace te zakończyć terminowo, w związku z czym BdPN będzie się stracić o kolejne przesunięcie terminu zakończenia realizacji przedsięwzięcia u instytucji dotującej – NFOŚi GW.

W trakcie posiedzenia członkowie Rady zostali zapoznani z bieżącą sytuacją w Parku, wynikającą ze zmienionej formuły funkcjonowania BdPN, związaną z likwidacją Gospodarstwa Pomocniczego. Przewodniczący Rady wręczył również nominację na członka rady Krzysztofowi Mrozowi – nowemu wójtowi gminy Lutowiska.

2–4.06.2011

„Fotografia przyrodnicza do celów edukacyjnych” to temat warsztatów zorganizowanych przez Bieszczadzki Park Narodowy dla nauczycieli szkół podstawowych i gimnazjalnych. Zajęcia odbyły się w ośrodku wypoczynkowym Arnika w Muczmem i uczestniczyło w nich 30 nauczycieli. Zajęcia miały charakter teoretyczny i praktyczny. W części teoretycznej prowadzący omówili założenia etyczne i prawne, sprzęt fotograficzny i jego zastosowanie w fotografii przyrodniczej oraz wady i zalety technologii cyfrowej. Omówiono również podstawy fotografowania w terenie, m.in. kompozycję i kadrowanie zdjęć. W części praktycznej zajęć uczestnicy fotografowali pod nadzorem specjalistów – Lesława Modelskiego oraz Grzegorza Leśniewskiego, którzy udzielali wielu praktycznych wskazówek dotyczących warunków ekspozycji, kadrowania, czasów naświetlania czy głębi ostrości.

Warsztaty były współfinansowane przez Unię Europejską, ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko.

10.06.2011

Odbyło się coroczne seminarium dla samorządów w ramach programu integracji i doskonalenia w zakresie zrównoważonego rozwoju gmin bieszczadzkich. Tegoroczne seminarium poświęcone było walorom przyrodniczym i ochronie wód powierzchniowych na Podkarpaciu. Seminarium prowadzili dr hab. prof. nadzw. Krzysztof Kukuła z Uniwersytetu Rzeszowskiego oraz mgr inż. Adam

Masłoń z Katedry Inżynierii i Chemii Środowiska Politechniki Rzeszowskiej. Pierwsza część zajęć odbyła się w Ośrodku Naukowo-Dydaktycznym Bieszczadzkiego Parku Narodowego w Ustrzykach Dolnych. W trakcie wystąpienia zapoznano uczestników m.in. ze stanem czystości wód na Podkarpaciu.

Druga część seminarium to sesja terenowa, podczas której zapoznano się z funkcjonowaniem oczyszczalni ścieków w Lutowiskach oraz przeprowadzono analizę wody w potoku Wołosaty. W seminarium uczestniczyło 30 osób, w tym w większości pracownicy samorządowi z bieszczadzskich gmin i powiatów.

21.06.2011

W Terenowej Stacji Badawczej BdPN w Wołosatem odbyło się szkolenie dotyczące charakterystyki zespołów leśnych w BdPN. Szkolenie miało na celu pogłębienie teoretycznej wiedzy służb terenowych Bieszczadzkiego P. N. oraz praktycznych umiejętności w zakresie identyfikacji siedlisk i gatunków, a także stosowania właściwych zabiegów ochronnych. Podczas szkolenia zostały omówione zagadnienia teoretyczne dotyczące współczesnej syntaksonomii (klasyfikacji zbiorowisk roślinnych) oraz flory Bieszczadzkiego P. N. Wskazano na kierunki racjonalnej ochrony lasu na terenach ochrony częściowej oraz zabezpieczania głównych walorów na obszarze ochrony ścisłej. W szkoleniu uczestniczyło 20 osób, zajmujących się głównie wykonywaniem i nadzorowaniem w terenie corocznych zadań ochronnych oraz pracowników zajmujących się w Parku edukacją ekologiczną. Zajęcia prowadził pracownik naukowy – mgr Adam Szary.

29–30.06.2011

Nauczyciele szkół ponadgimnazjalnych uczestniczyli w warsztatach „Walory przyrodnicze doliny górnego Sanu w Bieszczadzkim Parku Narodowym”. W trakcie dwudniowych zajęć nauczyciele poznawali przede wszystkim świat porostów, owadów oraz zbiorowiska nieleśne i torfowiskowe doliny Sanu. Zajęcia prowadzili – lichenolog dr Robert Kościelniak z Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie oraz pracownicy naukowci BdPN – mgr Marek Holly – entomolog oraz mgr Adam Szary – botanik. Warsztaty były współfinansowane przez Unię Europejską, ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko. Wzięło w nich udział 40 nauczycieli.

Lipiec – sierpień 2011

Tradycyjnie, w każdy piątek lipca i sierpnia, w Ośrodku Naukowo-Dydaktycznym BdPN w Ustrzykach Dolnych, odbywały się „Wakacyjne spotkania z przyrodą”, podczas których naukowcy, podróżnicy, fotograficy opowiadali o ciekawych zakątkach Polski i Europy, prezentując ich przyrodę i kulturę.

1 lipca – „Tajemniczy świat porostów Bieszczadzkiego Parku Narodowego” – dr Robert Kościelniak – botanik z Instytutu Biologii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Uczestnicy spotkania otrzymali książkę o tym samym tytule autorstwa dr. Roberta Kościelniaka, wydaną przez Bieszczadzki Park Narodowy w 2010 r.

8 lipca – „Ważka – owad w masce”. Tajemnicze życie bieszczadzkich ważek przybliżył pracownik Bieszczadzkiego Parku Narodowego – mgr Marek Holly.

15 lipca – „Zwierzęta puszczańskie w Bieszczadzkim Parku Narodowym” – prezentacja diaporam i spotkanie z autorem Grzegorzem Leśniewskim, fotografikiem przyrody.

22 lipca – „Bystrec – wieś, w której żył i tworzył Stanisław Vincenz”. O kulturze i przyrodzie Czarnohory opowiadał prof. dr hab. Kazimierz Wiech z Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie. Wśród uczestników spotkania rozłożono albumy „Owady i trzmiele na bieszczadzskich kwiatach” autorstwa prof. Kazimierza Wiecha, wydane przez Bieszczadzki Park Narodowy w 2010 r.

29 lipca – „Bieszczadzkie rośliny w człowieku zakorzenione – sztuka i symbol, magia i religia” – mgr Adam Szary – botanik – Bieszczadzki Park Narodowy.

5 sierpnia – „Malarstwo cerkiewne na obszarze diecezji przemyskiej” – dr Jarosław Gienza – historyk sztuki i konserwator zabytków – Muzeum-Zamek w Łańcucie.

12 sierpnia – „Pralasy i murawy kserotermiczne na Podolu i Zakarpaciu” – dr Marian Szewczyk, botanik, fotograf, wykładowca w PWSZ w Sanoku.

19 sierpnia – „Na karpackich ścieżkach – Rumunia” – mgr Marek Majerczak, fotograf, przewodnik górski, pracownik Pienińskiego Parku Narodowego.

26 sierpnia – „Na ścieżkach natury” – prezentacja diaporam i spotkanie z autorem Łukaszem Łukasikiem, fotografikiem przyrody.

24–29.07.2011

Bieszczadzki Park Narodowy był organizatorem ósmego seminarium dla pracowników parków narodowych zajmujących się edukacją ekologiczną. Seminarium odbyło się na terenie Rumunii, w górach Retezatu, w Karpatach Południowych. Główne tematy to poznanie różnorodności biologicznej i krajobrazowej Parku Narodowego i Rezerwatu Przyrody UNESCO – Retezat (Karpaty Południowe) oraz wymiana informacji i doświadczeń w zakresie edukacji ekologicznej realizowanej w polskich parkach narodowych.

W ramach seminarium odbyły się zajęcia seminaryjne prowadzone przez pracowników naukowych Instytutu Botaniki UJ w Krakowie, Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ w Krakowie oraz BDPN. W programie seminarium znalazły się również sesje terenowe, w Parku Narodowym i Rezerwacie Biosfery – Retezat oraz w Górach Fogaraskich. Podczas tych zajęć uczestnicy

mieli okazję zapoznać się z przyrodą nieożywioną, szatą roślinną i elementami fauny Karpat Rumuńskich. Pracownicy polskich parków narodowych spotkali się również z dyrekcją i pracownikami Parku Retezat, którzy zajmują się edukacją ekologiczną i udostępnianiem do zwiedzania.

W seminarium uczestniczyło 35 osób z 23 parków narodowych oraz zaproszeni przedstawiciele Ministerstwa Środowiska, NFOŚiGW oraz WFOŚiGW w Rzeszowie. Seminarium zostało sfinansowane przez NFOŚiGW w Warszawie.

26.07.2011

W Ośrodku Informacji i Edukacji Turystycznej BdPN w Lutowiskach otwarto wystawę fotografii pt. „Karpaty”. Jej autorem jest Marek Majerczak – fotograf, grafik komputerowy, krajoznawca, podróżnik mieszkający na pograniczu Pienin i Gorców. Z wykształcenia plastyk, absolwent Liceum Plastycznego im. A. Kenara w Zakopanem oraz ASP w Poznaniu. Dawniej rzeźbiarz-kamieniarz i nauczyciel w liceum plastycznym, obecnie pracownik działu edukacji Pienińskiego Parku Narodowego. Jest on aktywnym przewodnikiem górskim, współautorem przewodnika „Gorce” (wyd. Rewasz) oraz autorem licznych artykułów krajoznawczych, m.in. reportaży z ukraińskich Karpat, publikowanych w almanachu karpackim „Płaj”. Wystawa była prezentowana do 31.08.2011 r.

13.08.2011

W Lutowiskach zorganizowano piątą edycję Dnia Żubra. Ta rekreacyjno-edukacyjna impreza ma na celu przybliżenie mieszkańcom Bieszczadów oraz turystom problematyki ochrony tego zagrożonego gatunku. Wśród licznych atrakcji, na jakie mogli natrafić uczestnicy imprezy, były zawody drwali motorowych, konkursy strzelania z wiatrówki i łuku, wystawa trofeów łowieckich. Swoje stanowisko promocyjne prezentował też Bieszczadzki Park Narodowy. Cieszyło się ono dużym zainteresowaniem – odwiedziło je ponad 1000 osób.

18.08.2011

Na cmentarzu w Lutowiskach pożegnano, zmarłego trzy dni wcześniej, Kazimierza Aurzadniczka, emerytowanego pracownika Bieszczadzkiego Parku Narodowego. Urodzony w Czarnym Dunajcu swoje życie związał z Bieszczadami, gdzie zamieszkał w 1970 roku. Przez całe swoje zawodowe życie był kierowcą. Najpierw w nadleśnictwie Lutowiska, a następnie – od 1991 roku do czasu przejścia na emeryturę – w BdPN. Od 1963 roku był również ratownikiem GOPR.

24.08.2011

W Terenowej Stacji Badawczej BdPN w Wołosatem odbyło się jednodniowe szkolenie dla pracowników Parku, dotyczące podstaw botaniki leśnej (biologii i systematyki roślin), pt. „Repetytorium botaniki leśnej”. Prowadzący szkolenie

- dr Marian Szewczyk – omówił następujące tematy:
  - morfologia i anatomia roślin, elementy fizjologii: odżywianie, oddychanie, wydalanie, rozmnażanie (zapylenie, rozsiewanie nasion).
  - systematyka roślin lasu: glony, mszaki, paprotniki, nagonasienne, okrytonasienne, jednoliścienne, dwuliścienne, grzyby, śluzowce i porosty.
  - praktyczne rozpoznawanie gatunków i wskazówki do identyfikacji – zajęcia terenowe z wykorzystaniem zebranych roślin.

Przyczyniło się ono do usystematyzowania i pogłębienia wiedzy przyrodniczej oraz efektywniejszych działań w zakresie realizacji zadań ochronnych dotyczących ochrony zbiorowisk roślinnych. Praktyczne zajęcia nauczyły uczestników szkolenia szybkiego rozpoznawania gatunków. Poznano wymagania siedliskowe rzadkich i zagrożonych roślin oraz sposoby realizacji procedur ochronnych. Podsumowanie szkolenia w oparciu o zebrany materiał utrwaliło i uporządkowało nabytą wiedzę. Realizacja szkolenia przyczyniła się także do podniesienia świadomości ekologicznej pracowników Parku, którzy znając przyczyny i konieczność realizacji danych procedur ochronnych, będą je wykonywać sumiennie i odpowiedzialnie. Zwiększy też ich aktywność w zakresie obserwacji przyrodniczych i sposobów ochrony. W szkoleniu wzięło udział 20 osób.

8–10.09.2011

W Ustrzykach Dolnych odbyła się jubileuszowa dwudziesta Konferencja Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery „Karpaty Wschodnie”, której tematem były ekosystemy leśne jako fundament integralności przyrodniczej i różnorodności biologicznej Karpat. W konferencji wzięło udział ponad 60. naukowców z Polski, Ukrainy i Słowacji. Podsumowaniem dwudniowych obrad była sesja terenowa poświęcona lasom o różnym stopniu naturalności w słowackiej części MRB „Karpaty Wschodnie”. Uczestnicy konferencji zwiedzili między innymi Uličské Krivé oraz Rezerwat Rožok, a także poznali zbiornik wodny Starina – znajdujące się na terenie Parku Narodowego „Połoniny”.

Część referatów wygłoszonych na Konferencji opublikowana została w niniejszym tomie Roczników. Kilka ostatnich numerów Roczników dostępnych jest na stronie internetowej BdPN.

13.09.2011

W Ośrodku Informacji i Edukacji Turystycznej BdPN w Lutowiskach otwarto wystawę fotograficzną „Skarby Polskiej Przyrody”. Była to prezentacja dorobku artystycznego fotografów zrzeszonych w Związku Polskich Fotografów Przyrody. Wystawa powstała z okazji 15-lecia ZPFP – organizacji zrzeszającej miłośników fotografii i przyrody, zawodowców i amatorów. Obecnie stowarzyszenie składa się z 12 okręgów i ma ok. 500 członków. Związek prowadzi działalność w oparciu o własny statut i Kodeks Etyczny, w którym naczelną zasadą jest

poszanowanie przyrody. Prezentowane na wystawie zdjęcia to prace nagrodzone w corocznie organizowanym konkursie na Fotografa Roku ZPFP. Wystawę można było oglądać do końca października.

30.09.2011

Projekt zadań ochronnych dla BdPN na 2012 rok, to główny temat posiedzenia Rady Naukowej BdPN, które odbyło się w ogrodzie botanicznym UJ w Krakowie. Po wniesieniu przez członków Rady Parku szczegółowych poprawek do treści projektu rocznych zadań ochronnych, Rada Naukowa w głosowaniu jawnym przyjęła jednomyślnie projekt rocznych zadań ochronnych dla BdPN na 2012 rok. W trakcie spotkania RN zapoznała się również z wynikami i przebiegiem Konferencji Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery „KW” oraz z przebiegiem konkursu na stanowisko dyrektora BdPN.

30.09.–1.10.2011

Już po raz 34. odbyła się Akcja „Czyste Góry”, której współorganizatorem jest Bieszczadzki Park Narodowy. Przez dwa dni, pod nadzorem pracowników BdPN oraz przewodników bieszczadzkiego oddziału PTTK w Ustrzykach Dolnych, młodzież bieszczadzkich szkół sprzątała szlaki turystyczne na terenie Parku i jego otuliny. Dwudniowy rajd był także okazją do edukacji ekologicznej ich uczestników, prowadzonej przez pracowników dydaktycznych BdPN, którzy towarzyszyli młodzieży na trasach rajdu, a także przeprowadzili konkurs wiedzy turystyczno-ekologicznej na zakończenie imprezy.

14.10.2011

Przyjęcie projektu Planu Ochrony Bieszczadzkiego Parku Narodowego przez Radę Naukową BdPN zakończyło kolejny etap prac nad tym dokumentem. Pozytywne zaopiniowanie przez członków rady poprzedzone zostało wnikliwą analizą dokumentu oraz wniesieniem wielu zmian w jego treści, które były efektem dyskusji i wniosków członków RN. Kolejnym etapem prac będzie analiza projektu planu przez Komisję Odbioru i skierowanie go do konsultacji społecznych.

24.10.2011

Z Ogrodu Zoologicznego w Pradze przywieziono do Bieszczadzkiego Parku Narodowego przywieziono żubra – byka. To już trzeci osobnik, który został przekazany z Pragi dla BdPN. Miesiąc wcześniej w Bieszczady trafiły dwa inne żubry z linii białowiesko-kaukaskiej.

Żubry zostały umieszczone w zagrodzie aklimatyzacyjnej na terenie nieistniejącej wsi Bukowiec w Bieszczadzkim Parku Narodowym. Zagroda zapewnia prawidłowe warunki przetrzymywania żubrów – obejmuje 2 hektary zróżnico-

wanego terenu (fragment łąki, drzewostan mieszany z przewagą świerka, dostęp do potoku). Żubry są dokarmiane w zagrodzie (sianokiszonka, marchew, buraki) i mają dostarczaną świeżą wodę do poidła przy paśniku. Okres aklimatyzacji żubrów potrwa do połowy przyszłego roku. Przed wypuszczeniem na wolność zwierzęta zostaną wyposażone w obroże telemetryczne. Potencjalne połączenie się ze stadem bytującym w dorzeczu górnego Sanu pozwoli na monitorowanie wędrówek i zachowań tego stada.

Stały monitoring jest bardzo ważny z uwagi na sezonowe wędrówki żubrów poprzez granicę państwową, co zwiększa zagrożenie kłusownictwem.

28.10.2011

Podsumowano II Ogólnopolski Konkurs dla Młodych Fotografów Przyrody „Różnorodność biologiczna i krajobrazowa Bieszczadzkiego Parku Narodowego i otuliny”. Podczas wernisażu laureatom konkursu zostały wręczone nagrody. Konkurs objęty był patronatem honorowym Ministra Edukacji Narodowej Katarzyny Hall, Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Środowiska Głównego Konserwatora Przyrody Janusza Zaleskiego, patronatem artystycznym Związku Polskich Fotografów Przyrody, patronatem medialnym Telewizji Polskiej Oddział w Rzeszowie oraz Gazety Codziennej Nowiny i Nowiny24 oraz czasopism fotograficznych FOTO-KURIER, FOTO, FOTO NATURA.

Na konkurs wpłynęło 441 prac z całej Polski, przy czym najwięcej z województwa podkarpackiego, a szczególnie z powiatów bieszczadzkiego, leskiego i sanockiego. Prace można było zgłaszać w 3 kategoriach tematycznych: Kategoria I – rośliny i grzyby; II – zwierzęta i III – krajobraz.

Pierwsze miejsce w kategorii 13–15 lat zajęła Patrycja Syrnik za pracę „Tarnicą zimą”.

W kategorii 16–19 lat główną nagrodę otrzymał Karol Kożuchowski za dwa zestawy prac o tytułach: „Postrach gąsienic”, „Akt” i „Po zabiegu akupunktury” oraz „Punkt obserwacyjny”, „Smakosz owadów wodnych” i „Noc to mój żywioł”.

W najstarszej kategorii 20–25 lat zwyciężył laureat poprzedniego konkursu – Mirosław Kaźmierczak – pracą „Ku dolinie”.

8.11.2011

Inżynier Leopold Bekier otrzymał nominację na dyrektora Bieszczadzkiego Parku Narodowego. Tym samym zakończył się trwający ponad pół roku proces wyłonienia nowego dyrektora BdPN.

Na ogłoszony w kwietniu konkurs zgłosiło się sześciu kandydatów, z czego pięciu przystąpiło do przesłuchań konkursowych. Komisja przedstawiła ministrowi środowiska do nominacji dwie kandydatury – dotychczasowego dyrektora dr. Tomasza Winnickiego oraz kierownika działu naukowego BdPN – dr. Sta-

niśława Kucharzyka. Po kilku miesiącach oczekiwań, dość niespodziewanie, 8 września minister unieważnił konkurs i rozpiisał nowy.

Decyzja ta spotkała się z negatywnym odbiorem różnych środowisk. Protestowali pracownicy Bieszczadzkiego Parku Narodowego, Rada Naukowa BdPN, związki zawodowe NSZZ Solidarność, Państwowa Rada Ochrony Przyrody. Ta ostatnia rozważała nawet bojkot kolejnego konkursu i niewystawienie swoich członków do komisji konkursowej.

W związku z tym, że 16 października dotychczasowemu dyrektorowi kończyła się kadencja, został on powołany przez ministra na p.o. dyrektora, do czasu rozstrzygnięcia konkursu.

W dniach 4–5 listopada odbyły się powtórne przesłuchania konkursowe, w których uczestniczyło siedmiu kandydatów: Tomasz Winnicki – dyrektor BdPN, Leopold Bekier – zastępca dyrektora, Stanisław Kucharzyk – kierownik działu naukowego, Ryszard Prędko – kierownik działu udostępniania Parku do zwiedzania, były pracownik BdPN Antoni Derwich oraz spoza Parku – Witold Ropa – specjalista ds. funduszy pomocowych w krośnieńskiej RDLP i Andrzej Czajka – były prezes Zakładów Tworzyw Sztucznych Gamrat S.A.

Komisja zaproponowała czterech kandydatów. Byli to S. Kucharzyk, T. Winnicki, L. Bekier i R. Prędko. Tym razem minister środowiska nie czekał z podjęciem decyzji długo, gdyż już w trzy dni po konkursie powołał na stanowisko Leopolda Bekiera. Jedną z pierwszych decyzji nowego dyrektora było powołanie na zastępcę T. Winnickiego, który po pięciu latach dyrektorowania powrócił na poprzednie stanowisko.

15.12.2011

W Ustrzyckim Domu Kultury w Ustrzykach Dolnych odbył się XIX finał programu i konkursu dla gimnazjów „Zachowamy piękno i walory przyrodnicze Bieszczadów”, organizowanego przez Bieszczadzki Park Narodowy. W ścisłym finale konkursu zmagaly się 3 najlepsze zespoły reprezentowane przez 3-osobowe drużyny szkolne i 5. najlepszych uczniów w konkursie indywidualnym. Do udziału w finale zaproszono również wszystkich uczestników programu, opiekunów grup oraz dyrektorów szkół. Podczas finału wszystkim uczestnikom programu wręczono zaświadczenia o jego ukończeniu oraz wydawnictwa BdPN (w tym wydawnictwa dofinansowane przez WFOŚiGW w Rzeszowie i NFOŚiGW w Warszawie).

Do ścisłego finału zakwalifikowali się uczniowie z Gimnazjum Nr 1 w Zagórze, Gimnazjum Nr 2 w Ustrzykach Dolnych, Gimnazjum w Lutowiskach, a także Gimnazjum w Tarnawie Dolnej. Uczestnicy konkursu byli mocno dopingowani przez licznie przybyłą publiczność, wspierani przez kolegów z klas i nauczycieli prowadzących.

W konkurencji zespołowej I miejsce wywalczyli uczniowie z Gimnazjum Nr 1 w Zagórz, II miejsce zdobyło Gimnazjum Nr 2 w Ustrzykach Dolnych, zaś III miejsce zajęło Gimnazjum w Lutowiskach. Zwycięskie szkoły nagrodzone zostały zestawami książek przyrodniczych. Nie zapomniano również o nauczycielach, którzy przez cały rok pracowali z młodymi przyrodnikami.

W konkurencji indywidualnej I miejsce zdobył Mateusz Szerszeń z Gimnazjum Nr 1 w Zagórz, II miejsce – Antoni Tkacz z Gimnazjum Nr 2 w Ustrzykach Dolnych, III miejsce – Jakub Grzyb z Gimnazjum w Tarnawie Dolnej, zaś IV i V miejsce należało odpowiednio do Weroniki Żołądź i Justyny Korzyk – uczennic Gimnazjum w Lutowiskach. Wszyscy nagrodzeni zostali plecakami sportowymi oraz wydawnictwami Bieszczadzkiego Parku Narodowego.

Nagrody w postaci wydawnictw przyrodniczych, plecaków oraz lornetek zostały dofinansowane ze środków Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Rzeszowie.

Grudzień 2011

W ramach projektu pt. „Budowa obiektów małej infrastruktury drewnianej”, finansowanego ze środków UE i Budżetu Państwa poprzez CKPS, Bieszczadzki Park Narodowy wzbogacił się o 10 obiektów obsługi ruchu turystycznego, 6 obiektów sanitarnych na wejściach na szlaki piesze (w stanie surowym zamkniętym) oraz 2 wiaty ogniskowe (Tarnawa, Bereźki).

Dodatkowo, w ramach projektu pt. „Uzupełnienie wyposażenia szlaków pieszych i ścieżek przyrodniczych Bieszczadzkiego Parku Narodowego w drewnianą infrastrukturę techniczną”, finansowanego przez NFOŚiGW, wykonano: 4 drewniane deszczochrony, 1 ogniskową wiatę drewnianą w dolinie Terebowca, 5 dużych tablic informacyjnych.

Uzupełniono również system monitoringu ruchu turystycznego o kolejne rejestratory, a w kilkudziesięciu miejscach wyremontowano szlaki piesze, poprzez zastosowanie progów przeciwozryjnych, stopni kamiennych i barier.

Wydawnictwa BdPN

Roczniki Bieszczadzkie

We wrześniu ukazał się dziewiętnasty tom Roczników Bieszczadzkich – czasopisma wydawanego przez BdPN. Roczniki są pokłosiem międzynarodowej konferencji, jaka odbyła się w O-ND BdPN w 2010 roku. Tematem wiodącym spotkania naukowców z Polski, Słowacji i Ukrainy był wpływ aktualnych sposobów gospodarowania na zachowanie zasobów przyrodniczych Karpat. W Rocznikach Bieszczadzkich wydrukowano część referatów z konferencji oraz inne opracowania naukowe omawiające wyniki badań prowadzonych na obszarach MRB”KW”. Artykuły dostępne są w plikach pdf na stronie internetowej Parku. Czasopismo od wielu lat jest dofinansowywane przez NFOŚiGW w Warszawie.

Kalendarz Przyrodniczy Bieszczadzkiego Parku Narodowego na 2012 r.

To już piąty z kolei kalendarz BdPN, z którego można dowiedzieć się, co się dzieje w przyrodzie w poszczególnych porach roku. Kolorowe fotografie ukazują piękno krajobrazu oraz walory przyrodnicze, zarówno przyrody ożywionej, jak i nieożywionej. Wydawnictwo dofinansowano ze środków WFOSiGW w Rzeszowie oraz NFOŚiGW w Warszawie.

Film „Bieszczadzki Park Narodowy”

Bieszczadzki Park Narodowy zakończył realizację filmu dydaktycznego. Czterdziestokilkuminutowy film to wędrówka po Parku w przestrzeni – od najwyższych położonych partii połonin po krainę dolin – oraz w czasie – od wczesnej wiosny i pierwszych kwiatów śnieżycy wiosennej do srogiej zimy i ostatnich liści buków. Film rozpoczyna się od ogólnej charakterystyki Bieszczadów pod względem geograficznym i przyrodniczym. Następnie jego autor i zarazem realizator Marcin Krzyżański opowiada, wspomagany przez pracowników naukowych i dydaktycznych Bieszczadzkiego Parku Narodowego, o tym jednym z najciekawszych i najcenniejszych przyrodniczo zakątków Polski. Poznajemy więc zbiorowiska roślinne połonin, regla dolnego i piętra pogórza z rozległą krainą dolin. Dowiadujemy się o roli lasu w przyrodzie, ale także w życiu człowieka. Analizujemy razem z entomologiem środowiska i gatunki owadów występujących w Bieszczadach. Podglądamy również życie dużych ssaków i drapieżników, z których Bieszczadzki Park Narodowy słynie. Bardzo naturalne ujęcia, w których występują wilki, niedźwiedzie, rysie, żubry, wyróżniają ten film spośród wielu innych, tematycznie związanych z Bieszczadami, jakie powstały w ostatnich latach. Zdjęcia, wykonane w podczerwieni, dostarczają informacji o nocnym życiu lasu i zwierząt. Wraz z pracownikami BdPN wybieramy się również na zajęcia edukacyjne, prowadzone dla młodzieży na ścieżkach dydaktycznych.

Osobliwości przyrodnicze Bieszczadzkiego Parku Narodowego

Wznowiono multimedialny przewodnik po wybranych ekosystemach Parku, w formie kilkunastu panoram sferycznych. Tematyka poszczególnych panoram dotyczy najbardziej interesujących pod względem przyrodniczym i charakterystycznych dla Bieszczadzkiego Parku Narodowego ekosystemów. Z pomocą multimedialnego przewodnika poznajemy m. in. ekosystemy olszynki, buczyny karpackiej, borówczysk oraz zbiorowisk szczelin i półek skalnych.

Przewodnik multimedialny zawiera ponadto dużą ilość kolorowych fotografii i rycin wraz z opisami, które ukazują interesujące i często rzadkie gatunki flory i fauny.

Diaporama „Ekosystemy nieleśne dolin Bieszczadzkiego Parku Narodowego”

Diaporama jest nowoczesną formą prezentowania informacji o zasobach przyrodniczych i kulturowych danego terenu. Charakteryzuje ona nieleśne zbiorowiska.

rowiska Bieszczadzkiego Parku Narodowego. W diaporamie przedstawiono ogromne zróżnicowanie obszarów z półnaturalnymi zbiorowiskami wielogatunkowych szuwarów, łąk kośnych i pastwisk, muraw bliźniczkowych, traworośli, ziołorośli i borówczysk. Bogata sekwencja zdjęć przedstawia występujące w dolinach torfowiska wysokie, z ciekawą florą i fauną. Zdjęcia zbiorowisk roślinnych przeplatane są zdjęciami zwierząt w ich naturalnym środowisku, np. stada jeleni pasące się na śródleśnych polanach, ptaki gniazdujące na łąkach, ptaki drapieżne wykorzystujące otwarte tereny jako rewir łowiecki, owady – chrząszcze, motyle, błonkówki i inne. W diaporamie znalazły się również zagadnienia związane z historią osadnictwa w Bieszczadach i pozostałymi w terenie śladami obecności człowieka – stare sady i sędziwe drzewa w okolicy dawnych zabudowań, przydrożne kapliczki, nagrobki, studnie, itp. Diaporama wyświetlana jest bezpłatnie, dla zainteresowanych grup, w Ośrodku Naukowo-Dydaktycznym BdPN w Ustrzykach Dolnych.

Diaporama „Ekosystemy leśne Bieszczadzkiego Parku Narodowego”

Diaporama obrazuje bogactwo i zróżnicowanie lasów na terenie Parku, które zajmują w nim największe powierzchnie. Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, że większość bieszczadzkich lasów ma charakter naturalny. Są również niezwykle cenne fragmenty drzewostanów o charakterze pierwotnym. Ciekawe, puszczańskie fragmenty lasów, występują w najbardziej niedostępnych miejscach, z dala od szlaków turystycznych. Dzięki diaporamie turyści mają możliwość zapoznania się z obszarami nie udostępnianymi do zwiedzania. W diaporamie omówione są lasy bukowe, jaworowe oraz bory jodłowo-świerkowe, olszyny, również sztuczne świerczyny i lasy będące etapem wtórnej sukcesji na łąkach i polach. Pomędzy kadry obrazujące poszczególne zbiorowiska wplecione są zdjęcia typowych roślin tam występujących oraz zwierząt charakterystycznych dla tych środowisk. Nastrojowa muzyka i odgłosy przyrody dopełniają całość przekazu. Diaporama wyświetlana jest bezpłatnie, dla zainteresowanych grup, w Ośrodku Naukowo-Dydaktycznym BdPN w Ustrzykach Dolnych.

Przewodnik na ścieżkę przyrodniczo-historyczną Wołosate–Tarnica

Kolejny raz BdPN wznowił przewodnik na ścieżkę edukacyjną z Wołosatego na Tarnicę. Przewodnik prezentuje walory, procesy i zjawiska przyrodnicze oraz walory kulturowe możliwe do zaobserwowania podczas wędrowki na najwyższy szczyt polskich Bieszczadów. Książka ilustrowana jest czarno-białymi rycinami i schematami oraz kolorowymi fotografiami.

Ścieżka prowadzi szlakiem niebieskim, od starego cmentarza bojkowskiego w Wołosatem, na przełęcz pod Tarnicą i dalej szlakiem żółtym do najwyższego szczytu polskich Bieszczadów. Podczas wędrowki poznajemy piętra roślinno-kli-

matyczne, zbiorowiska roślinne, bogactwo gatunkowe roślin i zwierząt. Symbolem ścieżki jest orlik krzykliwy. Publikacja ukazała się w nakładzie 2 tys. egz. i sfinansowana została przez NFOŚiGW oraz WFOŚiGW w Rzeszowie.

Przewodnik multimedialny „Szata roślinna Bieszczadzkiego Parku Narodowego”

Wydany w nakładzie 5 tys. egz. ilustruje i opisuje 89 zbiorowisk roślinnych oraz 115 gatunków roślin. Są to najcenniejsze gatunki roślin w BdPN oraz siedliska i gatunki Natura 2000. Jest to doskonała pomoc dla młodzieży szkolnej, studentów i nauczycieli oraz wszystkich osób zainteresowanych poznaniem bieszczadzkiej przyrody. Atrakcyjność przewodnika podnosi jego forma. Obecnie doniosłą rolę w procesie dydaktycznym odgrywają wszelkiego rodzaju środki multimedialne. Są one atrakcyjną formą zdobywania informacji oraz bazą i inspiracją do wszechstronnej aktywności i samodzielnego uczenia się. Dodatkowym atutem nowego wydawnictwa jest bardzo przystępnie napisany tekst do poszczególnych gatunków, zawierający dużo ciekawostek z biologii gatunku oraz znaczenia w kulturze ludowej. Przewodnik jest bezpłatnie rozdawany uczestnikom działań edukacyjnych prowadzonych przez Park, a jego wydanie zostało sfinansowane przez Unię Europejską w ramach projektu „Program edukacji ekologicznej społeczności lokalnej w Bieszczadzkim Parku Narodowym” w ramach działania 5.4 priorytetu V Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (2007–2013).

Pakiet ćwiczeń „Moje Bieszczady”

Pakiety ćwiczeń „Moje Bieszczady” przez kilka lat były powielane metodą małej poligrafii. Po raz pierwszy zostały wydane drukiem w 2010 roku. Otrzymały nową atrakcyjną szatę graficzną, w tym nowe ryciny, oraz zostały uzupełnione o nowe zadania.

Są to materiały edukacyjne do bezpłatnego rozdawnictwa dla uczestników programu „Moje Bieszczady”. Rocznie uczestniczy w nim ok. 450 uczniów z 25 szkół podstawowych z powiatu bieszczadzkiego, leskiego i sanockiego. Składają się z 4 zeszytów zawierających zadania do wykonania podczas kolejnych pór roku. Krótkie opisy oraz bogata szata graficzna umożliwiają poznawanie przyrody i pogłębianie wiedzy. Wznowienie wydania, dzięki dotacji NFOŚiGW w Warszawie oraz WFOŚiGW w Rzeszowie, umożliwi realizację programu „Moje Bieszczady” przez kolejne 3 lata.

Działalność edukacyjna Bieszczadzkiego Parku Narodowego w roku 2011

Stałe programy edukacyjne dla dzieci i młodzieży

1. *Realizacja programu edukacyjnego pt. „Kolorowe rozmowy z mieszkańcami naszej Ziemi”*. Program zrealizowany został w kwietniu. Finałem programu

była wystawa prac plastycznych z jej uroczystym otwarciem w ramach obchodów Światowego Dnia Ziemi. W programie uczestniczyło 230 dzieci (12 grup przedszkolnych).

2. *Realizacja programu edukacyjnego dla uczniów szkół podstawowych: „Moje Bieszczady”*. Program realizowany był przez cały rok, w oparciu o pakiety na 4 pory roku pt. „Moje Bieszczady” – Wiosna, Lato, Jesień i Zima. W programie w roku szkolnym 2010/2011 uczestniczyło 394 uczniów z 27 szkół, a w roku 2011/2012 uczestniczy 265 dzieci z 24 szkół. Łączna liczba uczestników wynosi 659.

3. *Realizacja programu dla uczniów gimnazjów pt.: „Zachowamy piękno i walory przyrodnicze Bieszczadów”*. Program realizowany był od lutego do grudnia i składał się z zajęć kameralnych oraz terenowych warsztatów wiosennych i jesiennych. Finałem programu był konkurs pisemno-ustny, z nagrodami w konkurencjach zespołowej, indywidualnej oraz dla nauczycieli opiekujących się reprezentacjami szkół. W programie w 2011 roku uczestniczyło 212 uczniów z 13 gimnazjów.

4. *Realizacja programu dla uczniów LO pt.: „Człowiek i przyroda”*. Program dla klasy I i II składał się z zajęć kameralnych oraz dwukrotnych warsztatów wiosennych i jesiennych. W programie uczestniczyło łącznie 38 uczniów.

5. *Organizacja ogólnopolskiego konkursu fotograficznego wraz z wystawą pokonkursową*. Na konkurs wpłynęło 441 prac nadesłanych przez 96 osób z całego kraju. W uroczystym wernisażu z rozdaniem nagród uczestniczyło, oprócz młodych fotografów, ponad 100 osób.

6. W dziewięciu prelekcjach w ramach stałego cyklu pt.: „*Wakacyjne spotkania z przyrodą*” uczestniczyło 288 osób.

Podsumowanie: w stałych programach edukacyjnych dla dzieci i młodzieży uczestniczyły 1 623 osoby.

Stale działania edukacyjne w ramach doskonalenia kadr:

1. *Warsztaty dla nauczycieli szkół podstawowych i gimnazjów nt.: „Fotografia przyrodnicza do celów edukacyjnych”* Ustrzyki Dolne-Muczne, 2-4 czerwca 2011 r. W warsztatach uczestniczyło 30 osób.

2. *Warsztaty dla nauczycieli liceów ogólnokształcących województwa podkarpackiego pt.: „Walory przyrodnicze doliny górnego Sanu w Bieszczadzkim Parku Narodowym”* Ustrzyki Dolne-Muczne, 29-30.06.2011 r. W warsztatach uczestniczyło 40 osób.

3. *Realizacja VIII Seminarium dla koordynatorów edukacji ekologicznej w polskich parkach narodowych pod hasłem „Edukacja ekologiczna i udostępnianie parków narodowych do zwiedzania”* pt.: “Różnorodność biologiczna i krajobrazowa Karpat Wschodnich i Południowych oraz jej ochrona” – 24-29. VII.2011; 35 osób.

4. *Seminarium dla samorządów* na temat „Walory i zagrożenia górskich i podgórszych ekosystemów wodnych na Podkarpaciu”. Seminarium odbyło się 16 czerwca 2011 r. W seminarium uczestniczyło 30 osób.

5. *Szkolenia dla przewodników PTTK* – w roku 2011 przeprowadzono dwudniowe szkolenie teoretyczne oraz dwa szkolenia terenowe, łącznie uczestniczyło w nich 45 osób.

6. *XX Międzynarodowa Konferencja z cyklu Ochrona zasobów przyrodniczych Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery „Karpaty Wschodnie”* nt.: „Ekosystemy leśne jako fundament integralności przyrodniczej i różnorodności biologicznej Karpat”, 8-10.IX.2011 r. Konferencja składała się z części referatowej i sesji wyjazdowej do słowackiej części Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery „Karpaty Wschodnie” –Parku Narodowego Połoniny. W konferencji uczestniczyło 80 osób.

7. W 2011 r. odbyły się *4 szkolenia dla pracowników Parku* – łącznie uczestniczyło w nich 90 osób.

Podsumowanie: w warsztatach, szkoleniach i seminariach wzięło udział 350 osób.

Muzeum Przyrodnicze BdPN w 2011 roku odwiedziło 22 109 osób (na ekspozycjach muzealnych przeprowadzono 405 lekcji).

Wystawy czasowe w Ośrodku N-D BdPN odwiedziło dodatkowo ok. 390 osób.

Cztery wystawy czasowe w Ośrodku Informacji i Edukacji w Lutowiskach odwiedziło 1 037 osób.

Ze ścieżek przyrodniczych na terenie Bieszczadzkiego Parku Narodowego skorzystało 206 000 osób (dane na podstawie monitoringu ruchu turystycznego). Frekwencja uległa zmniejszeniu w porównaniu z ubiegłymi latami z powodu wzrostu cen wycieczki w kraju.

Podsumowując – w bezpośrednich działaniach edukacyjnych, zrealizowanych przez Bieszczadzki Park Narodowy w 2011 roku, wzięło udział łącznie 27 231 osób, w tym w terenie – 1370 osób.

Ponadto, dzięki dotacjom, opracowano 8 wydawnictw o łącznym nakładzie ok. 14 500 egzemplarzy, które bezpłatnie rozpowszechniane zwiększają osiągnięty efekt edukacyjny.